

vina.¹

Per a l'origen del mot fr., ja documentat en el segle XVI, i *arquet* en el XIV, vid. Devic, 55; Bloch-W., s. v. *henné*; Gamillscheg, EWFS, i la bibliografia allí citada. Vegeu a més *ALQUENA* en aquest diccionari.

¹ El mot no sembla ser del tot desconegut al llenguatge popular, almenys en el Rosselló: JCoromines (1960) té anotada al Barcarès la frase «mates de ruda, arrel de malvís, *lò kòrkònetè*»; li van dir que aquesta té l'arrel roja, i hom en fa carmí per a les dones. A aquest testimoni s'ha d'afegir el de Vayreda que evidentment té registrat aquest nom com el d'una planta que es troba a La Mare de Déu del Mont (supra).

Orceïna, orcina, V. orxella

ORDALIES, 'proves que en l'Edat Mitjana feien als acusats, les quals servien per a escatir la seva culpabilitat o innocència', pres per conducte del francès, del b. llatí *ordalia*, plural d'*ordaliu*, i aquest llatinització de l'ags. *ordal* 'judici' (avui angl. *ordeal*). □ 1.ª doc.: Lab. 1888.

Es tracta d'una vella paraula comuna als diferents idiomes germànics per a expressar la idea de 'judici' (al. *urteil*). L'usen només els historiadors del dret.

Orde, ordenable, ordenació, ordenada, ordenadament, ordenador, ordenament, ordenança, ordenancista, ordenand, ordenar, V. ordre

ORDI, gramínia de diferents espècies del gènere *Hordeum*, provinent del ll. HÖRDEUM. □ 1.ª doc.: doc. del S. IX.

Enfront del fr. *orge*, it. *orzo*, rom. *orz* (REW, 4180) el cat. *ordi* (ò-) juntament amb oc. *òrdi*,¹ alt-arag. *ordio*,² i cast. ant. *ordio*,³ presenten un tractament conservador o retardat, no molt clar.⁴ En castellà fou reemplaçat per *cebada* ja a l'època medieval.

Ordi es documenta en tota classe de textos: doc. cerdà de c. 1182 i en el Capbreu de Besora, c. 1200 (veg. en aquest diccionari, II, 720b30); doc. de 1242; 1271, *Tarifa Corr. Barc. (EntreDL I, 161)*; 1283 (Alart, RLR IV, 58); Llull (*Merav.*); Eiximenis: «[aquesta terra] abunda en diversitats de grans, així com de forment, *ordi*, mill, panís, dacçà, avena» (45) (*Regim. Pub., NCL., 25.25*); StVicentF (ms. 276, f. 35); 1575, OPou, *ThPu., 335* etc. *Ordi palmell* (Lab. 1839; veg. n. 4, aquí), *ordi perlat* (DAG.), dit també *ordi d'àngel* (AlcM). En el següent passatge de Muntaner, usat en plural, sembla significar 'camps sembrats d'ordi': «en lo mes d'abril, con (=quan) ells deuen començar a recollir llurs béns, per ço com ja en abril comença hom a segar *ordis* en aquelles terres» (Cròn., cap. 14, ed. Barcino, I, 41.3).⁵ Avui és d'ús general en tot el domini lingüístic,⁶ si bé ha perdut molt de la seva vitalitat al País Val., on aquest gra no es cultiva molt actualment; endemés, en certes zones valencianes *ordi* ha cedit el terreny a *civada*, potser no precisament per la influència castellana, encara que aquest factor hi hagi pogut ajudar (veg. s. v. *civada*,⁶⁰

II, 721a12ss.). MGadea, que era de la comarca d'Alcoi, emprava un cop *ordi* i *civada* com a sinònims: «en eixe mes [de juny] ja principia la sega del *òrdi* o *civà* y del blat o forment» (*Terra del Xè III, 68*), i reporta en un altre lloc la crida d'un venedor que deia «aigua de *civà!*» en lloc de «aigua d'ordi» (ib., I, 221); JCoromines va anotar *sibada* 'ordi' a Coratxà (1961) entre Morella i Benifassà (veg. CIVADA, II, 721a21, article on consten altres fets bàsics aplicables ací), però altrament en el Maestrat *ordi* continua amb el seu valor propi (veg. n. 5); més dades sobre els noms de diferents espècies i fraseologia en *AlcM*, s. v.

DERIV.: *Ordida* 'gran quantitat d'ordi' [segons *AlcM* usual a les Balears i en certes localitats occidentals]. *Ordianta*, com a 'ordiada' localitzat per *AlcM* a Lluçena. *Ordinar* 'camp sembrat d'ordi' [DFA.; el DAG. l'inclou amb la variant *ordial*, fent constar que fou vist en un doc. del S. XVIII de la Prov. de Lleida; JCoromines té registrat *urdial* a Freixa-Sort (Alt Pallars, 1963)].⁸ *Ordíat* (infra). *Ordier, -era* [adj. 'relatiu o pertanyent a l'ordi': «--- una migera *ordiera* de Besalú ---» (doc. ant. de Girona, no datat, *AlcM*); m. 'bèstia de càrrega que porta l'ordi per al menjar de la rècula' (DAG.); f. 'peça de terra on hi ha hagut ordi sembrat' (localitzat a la Plana de Vic, DAG.); 'morrallet per a donar ordi a l'animal' (DAG.); m. ocell, *Emberiza hortulana*, dit també *hortolà, piulà* etc. (BDC X, 83); m. i f. 'el que ven ordi']. *Ordíós, -osa*, 'que conté ordi'; *mestall ordíós*: «--- entorn de sis corderes de *mestay ordíós* ---» (S. XV) i '*mestay* segolós y *ordíós*' (doc. de 1631, DAG.).

Ordíat 'aigua d'ordi' [DFA.]: és mot bastant freqüent en el S. XV, sobretot en textos culinaris i en algun de la medicina popular; es refereix a unes decocions d'ordi, usades com a tisana contra la febre (cf. el gr. *πιτσίανη* significava 'ordi pelat' i 'beguda de l'ordi aixafat') o com a aliment, usualment de malalts o de convalescents. El valencià StVicentF remarcava en un sermó que una de les maneres de curar els malalts era: «Per dieta: [que lo malalt] no menje fruyta ne carn, sinó *ordíat*,⁹ i en un altre deia: «--- l'*ordíat* que li (=al malalt) és medicinal ---».¹⁰ Micer Johan en el seu receptari (1466) recomanava un cert xarop al malalt que té gran febre, i afegia: «no li dons a menjar ni bega vy tro sia determinada la gran febra, sinó *ordíat*» (BABL VII, 435.cccix). És molt possible que aquest *ordíat*, usat contra la febre, era la que coneixem avui dia com a *aigua d'ordi* (cast. *agua de cebada*), la beguda refrescant que es fa bollint l'ordi amb aigua i que es pren endolcida amb sucre o mel, o sense endolcir. Però ja en el S. XV i abans *ordíat* també es preparava mesclant l'ordi cuit amb llet d'ametlles. El text culinari medieval català, *Libre de Sent Soví*, els dos manuscrits del qual (ms. V i ms. B, text ampliat) són del S. XV, probablement del primer quart, parla de tres maneres de preparar l'*ordíat*, totes elles a base d'ordi, llet d'ametlles i sucre: en una recepta (núm. 97) s'usa la farina d'ordi i s'obté una crema espessa,¹¹ en una altra (núm. 98) s'usa el gra sencer d'ordi que es cuina amb aigua abans de mesclar-lo amb llet d'amet-